

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України 2010. - № 44-45. - С. 529.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - С. 56.
4. Мінченко Р.М., Погрібний С.О., Андронов І.В. та ін. Цивільний процес України: підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. Р.М. Мінченко - Херсон, 2014. - 720 с.
5. Цивільне процесуальне право України: Акаде-

мічний курс. - К.: Концерн "Видавничий дім Ін Юре", 2005. - 624 с.

6. Господарське процесуальне право: Підручник / О.П. Підцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова та ін.: за заг. ред. О.П. Підцерковного, М.Ю. Картузова. - Харків, 2011. - 400 с.

Дрішлюк В.І.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
ОДУВС

Надійшла до редакції: 21.02.2014

УДК 347

ДО ПИТАННЯ ПРО ДУАЛІЗМ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Кісель В. Й.

У статті здійснюється загальний аналіз сутності загальноєвропейського феномену дуалізму приватного права з одночасним виявленням трансформації цього явища в умовах національного права.

Робиться висновок про те, що загальноєвропейський дуалізм приватного права полягає в тому, що майнові відносини, які не опосередковують торгівельний оборот, регулюються нормами цивільного права, а майнові відносини, які виникають з приводу торгівельних операцій - регулюються нормами комерційного (торгового) права.

В Україні феномен дуалізму приватного права трансформувався в проблему колізійного протистояння Цивільного та Господарського кодексів України, що є негативним явищем.

Робиться висновок про необхідність усунення розбіжностей у нормативному регулюванні, що дозволить вибудувати в Україні прийнятну дуалістичну модель приватного права.

Ключові слова: приватне право, дуалізм приватного права, цивільні відносини, господарські відносини.

В статье осуществляется общий анализ сущности общеевропейского феномена дуализма частного права с одновременным выявлением трансформаций этого явления в условиях национального права.

Делается вывод о том, что общеевропейский дуализм частного права состоит в том, что имущественные отношения, не опосредствованные торговым оборотом, регулируются нормами гражданского права, а имущественные отношения, возникающие по поводу торговых операций - регулируются нормами коммерческого (торгового) права.

В Украине феномен дуализма частного права трансформировался в проблему коллизионного противостояния Гражданского и Хозяйственного кодексов Украины, что является негативным явлением.

Делается вывод о необходимости устранения разногласий в нормативном регулировании, что позволит выстроить в Украине приемлемую дуалистическую модель частного права.

Ключевые слова: частное право, дуализм частного права, гражданские отношения, хозяйственные отношения.

This paper carried out a general analysis of nature -European phenomenon of dualism private law with simul-

© В.Й. Кісель, 2014

taneous detection of transformation of this phenomenon in terms of national law.

It is concluded that the pan-European dualism of private law is that property relations that do not mediate trade turnover are regulated by civil law and property relations that flow from trading operations - are governed by commercial (trade) law.

In Ukraine, the phenomenon of dualism private law transformed into the problem of conflict confrontation of the Civil and Commercial Code of Ukraine, which is a bad thing .

The conclusion about the need to resolve differences in regulation, which will build in Ukraine acceptable dualistic model of private law.

Keywords: private law, the dualism of private law, civil relations, economic relations.

Науковий феномен дуалізму (з латинського "dualis" - подвійний) має давню історію та є багатозначним. Наприклад, поняття дуалізму є основою для досить поширеної філософської концепції, що пояснює буття як сукупність двох протилежних і непеєднаних один з одним начал: духу і матерії. Така концепція виникла понад 2,5 тисячі років тому у філософській школі гностиків, а свій найбільший розвиток отримала у вченні Р. Декарта, який ввів у філософію ідею про дві якісно різні субстанції - матеріальну (res extensa) і мислячу (res cogitans) [1].

Окрім філософії як науки, феномен дуалізму є притаманним і праву. Зокрема, ще з часів римського класичного права загальним проявом дуалізму в праві став поділ останнього на право публічне й право приватне. Так, у Дигестах Юстиніана знаходимо: "Вивчення права розпадається на два положення - публічне та приватне (право). Публічне право, яке належить до положення Римської держави; приватне, що стосується користі окремих осіб" [2].

Отже, проблема дуалізму є досить поширеним науковим явищем, яке має, як мінімум, дві сутності: загальнофілософську та загальноправову. Разом з цим, дуалізм у праві має й більш вузькі прояви, одним з яких є дуалізм приватного права, що й стане темою нашого дослідження.

Проблематика дуалізму приватного права аналізувалася в роботах А.С. Довгерта, В.В. Луця, К.І. Скловсько-го, Є.О. Харитонова та інших знаних правників. Разом з цим, зважаючи на те, що зазначена тематика не втрачає своєї актуальності, вважаємо це дослідження своєчасним, оскільки його метою є загальний аналіз сутності загальноєвропейського феномену дуалізму приватного права з одночасним виявленням трансформацій цього

явища в умовах національного права.

Насамперед зазначимо, що в науці цивільного права феномен дуалізму приватного права аналізується з різних позицій. Зокрема, К.І. Скловський таку проблему розглядає через призму існування в структурі цивільного права речових і зобов'язальних відносин, а також через його поділ на окремі інститути [3]. Разом з цим зауважимо, що найбільш поширений спір з приводу дуалізму приватного права ґрунтується все ж таки не на проблематиці структурування цивільного права, а на дискусійності питання щодо доцільності регулювання майнових відносин, які становлять ядро предмету цивільного права, нормами ще й інших галузей права.

Зазначимо, що до середини XVII ст. традиційне континентальне цивільне право не містило жодних внутрішніх протиріч, які сьогодні прийнято називати дуалізмом приватного права, оскільки була забезпечена єдність нормативного регулювання майнових відносин (речових і зобов'язальних) засобами виключно цивільного права.

Історичною подією, що стала першим кроком на шляху до виникнення та поглиблення проблеми дуалізму приватного права, стало прийняття у Франції в 1673 р. двох законодавчих актів, відомих під назвою "ордонанси Кольбера" (на той час міністр фінансів короля Людовика XIV): Ордонанса про сухопутну торгівлю та Ордонанса про морську торгівлю.

Значення цієї події для легалізації ідеї дуалізму приватного права важко переоцінити, оскільки до 1673 р. всі майнові відносини регулювалися виключно Цивільним кодексом 1667 р., після ж вказаної законодавчої ініціативи "звичайні" майнові відносини й надалі врегулювалися Цивільним кодексом, а "торгівельні" майнові відносини стали регулюватися вказаними ордонансами (пізніше ордонанси склали основу Торговельного кодексу Франції 1807 р.).

Зауважимо, що одним з фундаментальних наслідків подвійності правового регулювання майнових відносин стало виникнення теорії комерційного (господарського права), яка знайшла своє перше серйозне обґрунтування в праці відомого німецького вченого-правника Ю.В. Гедемана "Die Fortschritte des Zivilrechts im XIX Jahrhundert" ("Прогрес цивільного права у XIX столітті" 1910 р.). У зазначеній роботі автор спробував обґрунтувати законність виникнення господарського права в нових умовах господарювання, коли буржуазія отримала політичну владу й межа між приватними та публічними інтересами, на думку автора, зникла [4].

Отже, проблема дуалізму приватного права призвела до "розщеплення" нормативного регулювання майнових відносин, що знайшло своє втілення в тому, що майнові відносини, які не опосередковували торговельний оборот, традиційно продовжували регулюватися нормами цивільного права, а майнові відносини, які виникали з приводу різноманітних комерційних торговельних операцій, стали регулюватися нормами нововиниклого комерційного (господарського) права.

З огляду на викладене, сучасні європейські правові системи умовно стали поділятися на дві групи:

- держави з дуалістичною системою приватного права: норми, котрі регулюють комерційну діяльність, відокремлені від цивільного права (Франція, Німеччина, Португалія, Іспанія);

- держави з моністичною системою приватного права: норми торговельного обороту підпорядковані цивільному праву й вмонтовані в його систему (Італія, Нідерланди,

Швейцарія) [5].

Необхідно зазначити, що Україна до 2003 р. належала до держав з моністичною системою права, що, втім, не означало абсолютної єдності думок. Наприклад, ще в 1924 р. у Харкові була опублікована робота Ю.В. Гедемана "Основные черты хозяйственного права. Трансформация понятия собственности" [6], яка стала своєрідним поштовхом до поступового формування двох основних теорій, які пояснювали механізм регулювання сфери майнових відносин:

1) цивільно-правової. Її прихильники вважали, що Цивільний кодекс своїм регулюванням повинен охопити всі "горизонтальні" відносини - особисті немайнові й майнові, зокрема й ті, що виникають у процесі господарської діяльності;

2) господарсько-правової. Її прихильники відстоювали позицію, відповідно до якої господарські відносини (відносини, які складаються в процесі виготовлення та реалізації продукції, надання послуг, виконання робіт з метою отримання прибутку) повинні регулювати відокремленою галуззю права - господарським правом.

Не вдаючись до глибокого аналізу точок зору, на яких ґрунтуються вищевказані теорії, звернемося до Р.Б. Прилуцького, який пропонує наступну періодизацію розвитку вказаних концепцій:

1) 1922-1928 роки — співіснування цивільно-правової та господарсько-правової концепцій;

2) 1929-1937 роки — утвердження господарсько-правової концепції з повною заборонаю цивільного права, навіть як навчальної дисципліни. Багато прибічників цивільного права були позбавлені роботи чи навіть волі;

3) 1938-1955 роки — перехід до концепції єдиного соціалістичного цивільного права з повною відмовою від концепції господарського права;

4) 1991-2003 роки — перехідний період: відродження господарського права, перехід від старої планової соціалістичної до нової ринкової економіки, обговорення й прийняття нового Цивільного кодексу України й Господарського кодексу України [4].

Від себе додамо, що на момент проголошення незалежності України, цивільні відносини в нашій державі регулювалися ЦК УРСР 1963 р. Проте, оскільки зазначений нормативний акт ґрунтувався на застарілій правовій доктрині й не враховував нові реалії становлення ринкової економіки, вже в перші роки незалежності в Україні було прийнято ряд законів, які були покликані виправити все наростаючі перекося в нормативному регулюванні цивільних відносин (Закони України "Про підприємства в Україні", "Про власність", "Про господарські товариства" тощо).

Проте прийняття нових нормативних актів не вирішувало основної проблеми - комплексного врегулювання цивільних відносин на основі нової правової концепції, яка ґрунтувалася на ідеях правової держави з розвинутою ринковою економікою.

Для розв'язання наростаючих проблем, які накопичувалися в цивільному праві, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 березня 1992 року № 176-Р було ініційовано створення робочих груп з розробки проєктів Цивільного кодексу України (надалі ЦК України) і Господарського кодексу України (надалі - ГК України). Створення таких груп активізувало пошук відповідей на ряд питань, одним з яких було питання, чи доцільно регулювати майнові відносини єдиним ЦК України, чи потрібно, окрім ЦК України, прийняти ще й ГК України (як

тоді планувалося - аналог Торгового кодексу, який визначений законодавством багатьох європейських держав [7].

Базис позиції, яку зайняла "цивілістична" група розробників, можна звести до тези, висловленої А.С. Довгертом: "... подальший розвиток усього приватного права в Україні має здійснюватися на основі ідеї всесвітньо-цивільного права як правової методології. Передовсім слід відмовитися від Господарського кодексу, який, з-поміж численних своїх вад, встановлює окреме від ЦК України правове регулювання таких базових інститутів приватного права, як суб'єкти, речове та договірне право [8].

Навпаки, позицію "господарників" чітко визначив В.К. Мамутов, який вважає, що підприємницькі (господарські) відносини не можуть ефективно регулюватися цивільним правом, тому необхідним є підхід, що сполучає приватноправові й публічно-правові начала, а отже, виникає нагальна потреба в прийнятті ГК України [9].

Висловлюючи свою позицію щодо доцільності прийняття ГК України, з одного боку, погодимось з Б.М. Дронів, який зауважив, що однією з закономірностей сучасного розвитку права є наростання комплексного нормативного регулювання суспільних відносин. Внаслідок цього відбувається взаємне проникнення регулятивних елементів приватного й публічного права, а також виникають нові утворення в системі права [10].

Разом з цим, залишаємось на позиції твердого переконання, що господарське право повинно було стати не самостійною галуззю права, а радше підгалуззю цивільного (приватного) права, поряд з такими його підгалуззями, як речове право, зобов'язальне право, спадкове право, сімейне право, міжнародне приватне право тощо. Основним аргументом такої точки зору вважаємо переважну спільність предмету та суб'єктного складу як цивільного, так і господарського права.

Однак, не заглиблюючись надалі в наукову дискусію щодо доцільності існування господарського права як самостійної галузі права, зауважимо, що 16 січня 2003 р. Верховною Радою України було прийнято два кодекси - ЦК України та ГК України. Синхронне прийняття цих двох нормативних актів викликало гострі дебати в юридичних колах, оскільки з 01 січня 2004 р. (набрання чинності ЦК України та ГК України) основні проблеми, пов'язані з регулюванням відносин майнового обороту, не розв'язалися, а певною мірою загострилися. Головною причиною такого загострення, на наш погляд, послужила та обставина, що прийнявши ЦК України й ГК України, законодавець не здійснив чіткого нормативного закріплення пріоритетності між ними, позбавивши тим самим суб'єктів, які застосовують право, можливості безпомилково обирати відповідні правила для розв'язання колізій, які виникли у сфері правового регулювання майнових відносин.

Отже, з одночасним прийняттям в Україні ЦК і ГК, в умовах національного права проблема дуалізму приватного права не сформувалася в суто європейській традиції, для якої притаманна відсутність протистояння цивільного й торгового кодексів, а трансформувалася в проблему колізійного дуалізму двох кодексів - Цивільного та Господарського.

До слова, колізійність нормативного регулювання є непоодиноким явищем у національному праві, незалежно від галузевої приналежності. Наприклад, відповідно до ст. 6 Водного кодексу України [11] всі водні об'єкти є виключною власністю Українського народу й надаються лише в користування. Разом з цим, відповідно до ч. 2 ст. 59 Земельного кодексу України [12] громадянам

та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватися у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів).

Отже, ми бачимо яскравий приклад колізійності правового регулювання водних відносин. Як вирішити таку колізію за умови, що і Водний кодекс, і Земельний кодекс, так само як і ЦК та ГК України, мають однакову юридичну силу? Очевидно, необхідно застосовувати нормативний акт, прийнятий пізніше, тобто Земельний кодекс України. Разом з цим, для ЦК і ГК України це питання не здається таким елементарним, адже, нагадаємо, вони були прийняті одночасно.

Разом з цим, можливо ніякої проблеми не існує, у зв'язку з відсутністю колізійності в нормативному регулюванні, яке пропонується в ЦК України та ГК України? Спробуємо тезисно відповісти на це питання, втім, не заглиблюючись надмірно у відповідний аналіз.

По-перше, на наш погляд, одною з найфундаментальніших розбіжностей між ЦК України та ГК України є різний підхід до визначення форм власності, як основи діяльності юридичних осіб, які, між іншим, можуть одночасно бути суб'єктами як цивільних, так і господарських правовідносин. Зокрема, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 63 ГК України підприємство, як юридична особа, може діяти на основі колективної власності. Разом з цим, ні ЦК України, ні Конституція України такої форми власності не передбачають.

По-друге, в обох кодексах спостерігається принципово різний підхід до визначення переліку речових прав. У ЦК України такими правами є право володіння, сервітути, емфітевзис і суперфіцій (ст. 395 ЦК), а в ГК України - право оперативного управління та господарського відання (ст. ст. 136, 137 ГК) [13].

По-третє, не зовсім зрозуміло є позиція законодавця щодо регулювання близько десяти договорів одночасно і ЦК України і ГК України. Зокрема, В.В. Луць зазначив, що для норм, які стосуються поставок, енергопостачання, контрактації, міни, розробники ЦК обмежилися тим, що залишили тільки одну статтю, а решту виключили, відсилаючи до спеціальних нормативних актів, очевидно, до Господарського кодексу. Але залишились інші господарські договори, зокрема перевезення вантажів, капітальне будівництво, оренда та деякі інші, які дублюються і в Цивільному і Господарському кодексах [14].

Цей перелік можна було б продовжувати й далі, але нашим подальшим завданням є пошук відповідей на питання: як співвідноситься ЦК і ГК України; норми якого кодексу зрештою належить застосовувати в конкретній колізійній ситуації?

У зв'язку з відсутністю будь-якої чіткої позиції в чинному законодавстві, відповіді на поставлені питання необхідно шукати в судовій практиці. Чітка позиція щодо досліджуваної проблематики сформована в інформаційному листі Вищого Господарського суду України (надалі ВГС України) від 07.04.2008 р. № 01-8/211 "Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України" [15]. Зокрема, у цьому документі вказано, що норми ГК України, які встановлюють особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, підлягають переважному застосуванню перед тими нормами ЦК України, які містять відповідне загальне регулювання. Наприклад, правила частини першої статті 232 ГК України, відповідно до якої збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями (залікова неустойка), підлягають переважному

застосуванню перед правилами частини першої статті 624 ЦК України, відповідно до якої неустойка підлягає стягненню в повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків (штрафна неустойка).

Отже, ВГС України чітко вказав на ту обставину, що при колізійності регулювання майнових відносин, ЦК України є загальним нормативним актом, а ГК - спеціальним. Здавалося б така позиція не повинна викликати будь-яких подальших запитань, за виключенням хіба наступних:

- чи має достатній юридичний рівень інформаційний лист ВГС України для вирішення колізій такого роду? Адже інформаційний лист - це навіть не постановка пленуму вищого спеціалізованого суду;

- якщо навіть абстрагуватися від першого питання, то виникає наступне: як діяти судам цивільної юрисдикції, до повноважень яких також належить вирішення майнових спорів, враховуючи ту обставину, що вказаний інформаційний лист має рекомендаційне значення лише для господарських судів?

Отже, можемо констатувати ту обставину, що проблему колізійності в регулюванні майнових відносин остаточно не вирішено, а існування двох кодифікованих актів, які мають однакову юридичну силу й часто одну й ту саму сферу правового регулювання, є, безумовно, негативним явищем.

Необхідно зазначити, що усунення колізійного дуалізму ЦК України та ГК України можливе двома шляхами.

1. Радикальний шлях. Полягає в скасуванні одного з нормативних актів. Одряду ж хочемо зауважити, що в наукових колах ніколи не висловлювалася думка про скасування ЦК, оскільки така пропозиція була б сприйнята як абсурдна. При цьому слід зазначити, що ГК України став новелою українського законодавства, прийняття якого обґрунтовувалось лише теоретично-науковими міркуваннями.

Спроба саме такого радикального вирішення проблеми була здійснена в 2008 р., коли Кабінет Міністрів України виступив із законодавчою ініціативою й запропонував проект Закону України "Про основні засади господарської діяльності" від 19.08.2008 № 3060 [16]. Зазначений нормативний акт, за задумом розробників, мав на меті скасувати ГК України, врегулювавши відносини у сфері господарювання за допомогою саме спеціального закону. Тим самим, на наш погляд, були б усунуті будь-які сумніви щодо субординації нормативних актів, які б регулювали майнові відносини.

Разом з цим, незважаючи навіть на те, що Головне науково-експертне управління ВРУ загалом позитивно оцінило цей проект, він був відкликаний у березні 2010 р.

2. Поміркований шлях. Полягає в усуненні розбіжностей між ЦК України та ГК України. Хоча автор у цьому дослідженні вже задекларував свою позицію щодо доцільності існування господарського права саме як підгалузі цивільного права, вважаємо, що враховуючи 10-річний термін існування Господарського кодексу в поєднанні з напрацьованою судовою практикою, такий шлях на цьому етапі є найбільш прийнятний.

У зв'язку з цим, приєднуємося до висловлених пропозицій про необхідність внесення в кодекси необхідних змін, наполегливому усуненню дублювання, розбіжностей, а також неузгодженостей у термінології [14]. Це, у свою чергу, дозволить вибудувати в Україні прийнятну дуалістичну модель приватного права.

Література

1. Новая философская энциклопедия: в 4 т. - М.:

Мысль, 2000-2001. - [Електронний ресурс]: <http://iph.ras.ru/elib/1026.html>

2. Див.: Дигесты Юстиниана / Пер. с лат.: отв. ред. Л.Л. Кофанов. [Текст]. - М.: Статут, 2002. - С. 83.

3. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве: Учеб.-практ. пособие. - 2-е изд. [Текст]. - М.: Дело, 2000. - С. 54.

4. Прилуцкий Р.Б. Цінність, перевірена часом: господарському праву 100 років. [Текст] // Юридична наука. - 2011. - № 1. - С. 93-100.

5. Попондопуло В.Ф. Торговое право: предмет регулирования, место в системе права // Актуальные проблемы науки и практики коммерческого права: Вып. 6. / Сборник научных статей под ред. В.Ф. Попондопуло. [Текст]. - М.: Волтерс Клувер, 2007. - С. 12.

6. Гедеман Ю.В. Основные черты хозяйственного права. Трансформация понятия собственности. Перевод с немецкого С.Н. Ландкофа с предисловием и примеч. А.Л. Малицкого / Ю.В. Гедеман. - Харьков: Юридическое издательство Н. К. Ю. У. С. С. Р., 1924. - [Електронний ресурс]: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z963_page_1.html

7. Харитонов Є.О. Трансформація концепції цивільного права в незалежній Україні / В підручнику "Цивільне право України". Том 1: Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. [Текст]. - Х.: ТОВ "Одісей", 2008. - С. 92.

8. Довгерт А.С. Сучасні приватноправові реформи в Україні з огляду на формування всесвітньоцивільного права. [Текст] // Університетські наукові записки. - 2009. - № 2. - С. 48.

9. Мамутов В.К. Понятійно-правовая еквилибристика не может заменить предметного исследования. [Текст] // Хозяйство и право. - 2001. - № 8. - С. 14-17.

10. Дронів Б.М. Змішані галузі як результат взаємовпливу приватного і публічного права // Форум права. - 2011. - № 4. - С. 213-218. - [Електронний ресурс]: <http://www.drgene.ru/e-journals/FP/2011-4/index.htm>

11. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 24. - С. 189.

12. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3-4. - С. 27.

13. Див. детальніше: Кісель В.Й. Оперативне управління державним майном: цивільно-правовий аспект. [Текст] // Південноукраїнський правничий часопис. - 2010. - № 1. - С. 81-83.

14. Проблеми співвідношення положень Цивільного і Господарських кодексів України (без автора). [Текст] // Вісник Центру комерційного права. - 2003. - № 12. - С. 3.

15. Інформаційний лист Вищого Господарського суду України від 07.04.2008 р. № 01-8/211 "Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України". - [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08

16. Закон України "Про основні засади господарської діяльності" від 19 серпня 2008. - [Електронний ресурс]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=33145

Кісель В.Й.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ОДУВС

Надійшла до редакції: 08.03.2014